

Святая Еўфрасіння

Аляксандр КОЗЕЛ,
кандыдат філасофскіх
навук, дацэнт

Хрысціянскае вучэнне сцвярджае, што дабрабыт чалавека залежыць не ад яго матэрыяльнага дастатку, а галоўным чынам ад яго духоўнага стану. Пры гэтым мерай духоўнасці выступае не адчуванне чалавекам сваёй самадастатковасці, а яго духоўнай недасканаласці. Адсюль галоўнай мэтай для хрысціяніна становіцца, як падкрэслівалі святыя айцы, «стяжаніе Духа Святаго». Для праваслаўных прыкладам высокай духоўнасці з'яўляецца жыццё святых.

У даўнія часы людзі сталелі рана як фізіялагічна, так і маральна. Прычын гэтаму было шмат: цяжкая праца, хваробы, войны, голад, раннія шлюбы, шматдзетныя сем'і. Можна, таму сталасць прыходзіла вельмі рана і прыпадала на гады, якія сёння мы называем дзяцінствам.

Яскравы прыклад таму – жыццё прападобнай Еўфрасінні Полацкай (1110–1173). Нарадзілася яна ў сям'і князя Святаслава (Георгія), малодшага сына полацкага князя Усяслава Чарадзея, і княгіні Сафіі, дачкі кіеўскага князя Уладзіміра Манамеха. Бацькі назвалі яе прыгожым славянскім імем Прадслава.

Авалодаўшы граматай у трохгадовым узросце, дзяўчынка стала шмат чытаць. З кніг яна імкнулася спасцігнуць Божую мудрасць. У шэсць гадоў Прадслава ўпершыню ўзяла ў рукі Святое Пісанне. Тады яна, відаць, і прыняла рашэнне звязаць сваё жыццё з манастыром. Між тым, князь Святаслаў цешыўся любоўю дачкі да чытання. У хуткім часе слава пра яе мудрасць,

вялікія здольнасці і дзявоцкую прыгожасць пайшла далёка за межы Полацкага княства. Да князёўны-прыгажуні сталі прысылаць сватоў. І як толькі Прадславе мінула дванаццаць гадоў, бацька даў сваю згоду на яе шлюб.

Аднак дзяўчына свядома робіць выбар, процілеглы спадзяванням бацькоў, – прысвячае жыццё служэнню Богу. Яна звяртаецца да сваёй цёткі, удавы князя Рамана Усяславіча, ігуменні Полацкага жаночага манастыра, каб тая прыняла яе да сябе паслушніцай. Ігумення, баючыся гневу князя Святаслава, спрабавала адгаварыць яе, але ніякія доказы не змаглі пахіснуць духоўнага выбару маладой князёўны.

У праваслаўных існуе традыцыя – наваўленаму паслушніку, як і пры хрышчэнні, даецца імя святога. Для Прадславы выбралі імя прападобнай Еўфрасінні Александрыйскай, якая жыла на пачатку V стагоддзя ў Александрый. Яе таксама бацька хацеў выдаць замуж, аднак перамагло імякненне дзяўчыны да манаскага жыцця. Безумоўна, Прадслава ведала пра гэты духоўны подзвіг і з годнасцю ўспрыняла рашэнне епіскапа Полацкага Іллі даць ёй імя Еўфрасіння.

У «Жыцці» Святой Еўфрасінні гаворыцца, што князь Святаслаў, даведаўшыся аб гэтым, рваў на сабе валасы, цалаваў дачку, упрошваў яе: «Гора мне, дзіця маё! Што ж учыніла ты мне, прынёшышы душы маёй смутак! Што ж раней не сказала ты мне намеру свайго? Дзіця маё салодкае, жаль агортвае сэрца маё! О гора мне, дзіця маё мілае! Як абміне твая дабрыня спакусы варожыя? Ужо трэба мне плакаць душою маёю аструпянелай да Госпада Бога майго, каб увайшла ты ў Царства Яго!» [1, с. 46]. Аднак, нягледзячы на просьбы бацькі, рашэнне Еўфрасінні засталася непакінутым.

ПРА АЎТАРА

КОЗЕЛ Аляксандр Аляксандравіч.

Нарадзіўся ў 1949 годзе ў вёсцы Чорнава-1 Пінскага раёна Брэсцкай вобласці. У 1976 годзе скончыў філасофскае аддзяленне гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, у 1987 годзе – аспірантуру Інстытута філасофіі і права АН БССР.

З 1976 па 1980 год працаваў сацыёлагам на Мінскім трактарным заводзе. З 1981 па 1987 год – начальнік вучэбна-метадычнага кабінета Мінскай вышэйшай школы МУС СССР, намеснік камандзіра ваенізаванай пажарнай часці № 12 г. Мінска. З 1987 года – выкладчык, старшы выкладчык, дацэнт, намеснік начальніка кафедры, прафесар, загадчык кафедры філасофіі, з 2010 года – прафесар кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права Акадэміі МУС Рэспублікі Беларусь.

Кандыдат філасофскіх навук (1988), дацэнт (1996).

Аўтар больш як 80 навуковых прац, у тым ліку манаграфій.

Сфера навуковых інтарэсаў: праблемы гісторыі філасофскай і палітыка-прававой думкі Беларусі і фарміравання палітыка-прававой культуры супрацоўнікаў органаў унутраных спраў.

Больш за тое, праз некаторы час па прыкладу Еўфрасінні манашкамі сталі яе родная сястра Градзіслава (пасля пострыгу – Еўдакія), а таксама стрыечная сястра Звеніслава (Еўпраксія) і дзве пляменніцы.

Асноўным манастырскім абавязкам Еўфрасінні было перапісванне Святога Пісання і царкоўнай літаратуры. З цягам часу дадаліся яшчэ апякунства і арганізацыя манастырской школы. Але адукацыя не была самамэтай Еўфрасінні. Перапісванне кніг, пераклад іх на родную мову яна лічыла найвышэйшым хрысціянскім абавязкам. «В начале бе Слово, и Слово бе к Богу, и Бог бе Слово. Сей бе йскони к Богу: Вся тем быша, и без Него ничтоже бысть. В Том живот бе, й живот бе свет человеком. Й свет во тме светится, и тма его не объят», – гаворыцца ў Евангеллі ад Іаана.

Слова, такім чынам, з’яўляецца не толькі асновай усяго існага, але і генетычна ўваходзіць у структуру быцця кожнага асобнага чалавека. «Анталагічная сутнасць хрысціянскага вучэння аб мове, – як слушна падкрэслівае А. Яскевіч, – зводзілася да наступнага: нікому ў сувецце, акрамя чалавека, мова не ўласцівая, ні Богу, ні ангелам, ні жывёлам. Для Бога і ангелаў любы спосаб матэрыяльнага выяўлення разумнасці лішні. Славесная творчасць уласцівая чалавеку ўвесь час як рыса «разумнаславеснасці» ці «славеснаразумнасці», гэта значыць, розум жыве ў слове, слова заўсёды непарыўна звязана з розумам, інструментам свайго ўнутранага сэнсу» [2, с. 42]. Гэта наглядна ілюструецца і адным з першых вядомых стараславянскіх вершаў – «Прогласам» да Евангелля:

Як прадказалі прарокі,
Хрыстос ідзе, как сабраць народы,
Бо ёсць Ён святло ўсяму свету,
Прадказалі яны: «Сляпяы ўбачаць,
Глухія ды пачуюць слова кніжнае
І пазнаюць Бога, як і належыць.
Таму пачуйце, славяне,
Дар гэты ад Бога дадзены нам...
Слухай, славянскі народ!
Слухайце слова, бо яно – ад Бога...
(Пераклад з рускай мовы мой. – Аўт.).

Адсюль у маладой манашкі і вялікая прыхільнасць да пісанага Слова.

Што ж чытала і што перапісвала Еўфрасіння? Несумненна, Святое Пісанне, жыцці

святых, кнігі візантыйскіх багасловаў: Васілія Вялікага, Іаана Дамаскіна, Грыгорыя Багаслова, Іаана Златавуста, творы стваральнікаў славянскай пісьменнасці – Кірылы і Мяфодзія, а таксама знакамітае «Павучанне Уладзіміра Манамаха» – дзеда па матчынай лініі.

Таму светапогляд Еўфрасінні Полацкай фарміраваўся як на аснове Святога Пісання, так і праз багаслоўскую літаратуру. Перапісвала яна і славыты Шастаднеў, у якім побач з традыцыйнай рэлігійнай трактоўкай свету даваліся і свецкія веды, якія назапашваліся ў працах вучоных яшчэ са старажытных часоў. У гэтым творы ставяцца пытанні і аб механізме пазнання навакольнага асяроддзя. Прызнаючы ролю пачуццяў у пазнанні, вялікае значэнне надаецца рацыянальнаму – розуму, інтэлекту, якія раскрываюць майстэрства лагічнага мыслення. Пры гэтым аўтар, спасылаючыся на Платона, лічыць розум актыўнай сілай [3, с. 48–55].

Гісторыя не захавала нам аўтарскіх тэкстаў Еўфрасінні Полацкай, хоць яны, безумоўна, былі. Па іх можна было б больш поўна меркаваць пра яе светапогляд. Аўтар «Жыцця» Еўфрасінні піша, што яна штодзённа «навучала сёстраў сваіх: старых вучыла цяргпенню і ўстрыманню, юных – душэўнай чысціні і цялеснаму супакаенню, гавенню

▲ Больш за 2 тысячы вернікаў прынялі ўдзел у хрэсным ходзе, прысвечаным 100-годдзю перанясення мошчак прападобнай Еўфрасінні Полацкай

шчыраму, хаджэнню рахманаму, голасу ціхмянаму, слову добрачыннаму, ядзенню і піццю маўкліваму; пры старэйшых маўчаць, мудрых слухаць; да старэйшых – пакоры, да роўных і меншых – любові некрывадушнай; мала казаць, а больш разумець» [1, с. 52].

Пры навучанні грамаце юных палачан Еўфрасіння, відавочна, выкарыстоўвала і знакамітую славянскую «Азбучную малітву», вершаваны твор, напісаны балгарскім царкоўным дзясачам К. Праслаўскім у выглядзе акраверша. (У акравершы пачатковыя літары радкоў складаюць якое-небудзь слова ці фразу.) Асабліваць «Азбучнай малітвы» ў тым, што кожны новы радок пачынаецца літарамі ў алфавітным парадку, дзякуючы гэтаму яна лёгка запаміналася:

Аз словом сим взываю к Богу:
Боже, всего сущего Создатель,

ЛІТАРАТУРА

1. Кніга жыцці і хаджэнняў: пер. са старажытнарус., старабеларус. і польск. / Уклад., прадм. і каментарыі А. Мельнікава. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1994. – 503 с.
2. Яскевіч, А. Падзвіжнікі і іх святыні: духоўная культура старажытнай Беларусі / А. Яскевіч. – Мінск: Польша, 2001. – 364 с.
3. Бъчваров, М.Д., Пейчев, Б.Б. «Шестодневъ» на Йоан Екзарх Български (Светогляд и етика) / М.Д. Бъчваров, Б.Б. Пейчев // Йоан Екзарх. Шестоднев / Прев. от старобълг., послеслов и коментар Николай Цв. Кочев. – София: Наука и искусство, 1981. – 379 с.
4. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX–XVIII веков: сборник / Сост., ред. и перевод И. Калиганов и Д. Польшванн. – М.: Худож. лит., 1990. – 527 с.
5. Святыя зямлі Беларускай. Жыццэапсанні / Уклад.: Л.Я. Кулажанка, Т.А. Матрунчык. – Мінск, Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора, 2012. – 184 с.

Видимого и невидимого!

Господня Духа живого ниспосли мне,
Дабы вложил Он в сердце мое Слово.
Есть оно благо для всех нас,
Живущих по заповедям Твоим...
[4, с. 144].

На просьбу Еўфрасінні пабыць у адзіноце епіскап Ілля выдзеліў недалёка ад Полацка вёску Сяльцо, якая належала епіскапскай кафедры. Але чаканага там не знайшла: да яе зноў пацягнуліся палачане – адны па параду, другія – з намерам прысвяціць сваё жыццё служэнню Богу. У Еўфрасінні быў дар сузірання боскага ў чалавеку: «Бо быў дадзены шчаснай той Еўфрасінні дар ад Бога: на каго зірне вачыма сваімі – разумее, які чалавек будзе абраны ёмішчам Божым» [1, с. 53]. Таму неўзабаве яна заснавала ў Сяльцы жаночы манастыр, пры якім была збудавана Спаса-Праабражэнская царква. Менавіта для гэтага храма па даручэнні Еўфрасінні ювелір Лазар Богша і змайстраваў знакаміты напастольны крыж.

У канцы свайго зямнога жыцця Еўфрасіння прымае рашэнне здзейсніць даўнюю мару – паломніцтва ў Святую Зямлю. Палачане прасілі не пакідаць іх. Яна ж сцешвала землякоў, абяцала, што будзе маліцца там за іх і за мір на роднай зямлі. Еўфрасіння выехала з Полацка ў суправаджэнні брата Давіда і стрыечнай сястры манашкі Еўпраксіі ў 1173 годзе пасля Ражджаства Хрыстовага. Па дарозе яна наведла Візантыю, малілася за родную Полаччыну ў канстанцінопальскай Сафіі.

У Іерусалім паломніца прыбыла ў канцы красавіка. Аднак неўзабаве захварэла і 23 мая (5 чэрвеня па новым стылі) памерла. Пахавалі прападобную ў храме пры лаўры святога Феадосія Вялікага. У 1187 годзе мошчы прападобнай Еўфрасінні Полацкай былі перанесены ў Кіева-Пячэрскую лаўру, дзе знаходзіліся больш за 700 гадоў [5, с. 92]. 22 мая 1910 года яе мошчы перанесены з Кіева ў Полацк – Еўфрасіння, як і абяцала палачанам, праз стагоддзі вярнулася на радзіму.

У «Жыцці» Еўфрасіння параўноўваецца з арлом, які праляцеў з захаду на ўсход і быццам сонечным промнем асвятліў Полацкую зямлю. За свой духоўны подзвіг Еўфрасіння Полацкая кананізавана царквою ў 1547 годзе і сёння з'яўляецца нябеснай заступніцай нашай Беларусі. ▀